

**Наталія Марчук
(Івано-Франківськ)**

МІЖЕТНІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ТА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА СИТУАЦІЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Найпоширенішою на сьогодні є теза, що саме глобалізація провокує етнічні конфлікти та прояви націоналізму, оскільки спонукає до культурної гомогенізації етнічні, релігійні, племінні групи, які стають на захист своєї самобутності. Тому нагальною стала потреба наукового підходу до проблеми міжетнічних відносин, тим більше, що в сучасних наукових політологічних дослідженнях територіальні, а отже, й етнічні ідентичності стають стрижнем, навколо якого вибудовуються дослідження культурних комунікацій, дискурсів, електоральних симпатій, проблем мови, історичної пам'яті. Ідеться насамперед про неупереджений аналіз небезпек, здатних трансформуватися в політичні ризики.

Потік літератури, у якій піднімаються питання, пов'язані з націєтворенням, національною ідентичністю тощо, в останні роки став надзвичайно бурхливим. Практично всі галузі гуманітарного знання причетні до розробки цих тем – від істориків та політологів до культурологів, етнологів та мистецтвознавців. Проте лише відносно недавно вчені-суспільствознавці зробили поліетнічні суспільства та етнічні проблеми розвитку суспільства предметом своїх досліджень. Українська етнополітологія завдяки зусиллям В. Євтуха, О. Калакури, В. Котигоренка, І. Кресіної, І. Кураса, Л. Лойко, Л. Нагорної, О. Надолішнього, М. Панчука, О. Рафальського, Л. Шклярата та багатьох інших досягла помітних успіхів у дослідженні закономірностей етнічного розвитку. Закономірно, що в своїх дослідженнях автори приділяють увагу аналізу міжетнічних зв'язків, але тільки в межах і контексті свого предмета дослідження. Тому проблема міжетнічної комунікації в багатонаціональній Україні, особливо на сучасному етапі, ще недостатньо висвітлена і вимагає подальшого дослідження.

У тоталітарному суспільстві відносна стабільність досягається за допомогою репресій і терору. В умовах же демократичного устрою, побудови громадянського суспільства соціальну систему об'єднує інтеграція, консолідація і солідарність громадян. Досягнення внутрішньополітичної інтеграції суспільства в сучасній політичній ситуації передбачає пошук консолідуючих чинників. Передусім ними могли б стати об'єднання всіх соціальних та етнічних меншин навколо ідеї національної незалежності, усвідомлення спільних економічних, соціальних, національних, геополітичних інтересів як результат формування в суспільстві атмосфери взаємоповаги й довіри.

Розглянемо міжетнічні зв'язки як важливу складову частину процесу згуртованості всіх демократичних сил, вироблення ними спільної соціально-політичної доктрини розвитку України, яка могла б, на наш погляд, стати основою української національної ідеї. У багатонаціональному соціумі етнічні й національні групи розвиваються в численних контактах між собою. Міжетнічна комунікація – це адекватне взаєморозуміння двох (або більше) учасників комунікативного акту, що належать до різних національно-етнічних культур. Нині її роль у розбудові нашої держави помітно зростає, на що слід звернути особливу увагу.

Як відомо, населення України складається з численних національностей та етнічних груп. Серед компонентів етнонаціональної структури українського суспільства більшість фахівців виокремлює домінуючий або титульний компонент – український етнос, який дає назву державі. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р., на території країни проживали представники понад 130 національностей і народностей. У національному складі населення України – переважна більшість українців, чисельність яких становила 37 млн 541,7 тис. осіб, або 77,8 % від загальної кількості населення, інша частина – національні та етнічні групи [1].

Більшість національних та етнічних груп зберегла свою традиційну культуру та мову, яка функціонує переважно в побуті. Але є і нечисленні етнічні групи, які не зберегли своєї культури. Як свідчать дані досліджень, із 104 національних та етнічних груп зберегли свою національну

культуру лише 41. Це є яскравим підтвердженням наявності, з одного боку, процесів соціальної акультурації, а з другого, – соціальної декультурації [2].

У процесі комунікації між етнічними групами виразно викристалізуються фактори, що впливають на розширення контактів. Це і ступінь їхньої інтенсивності, і умови контактування. Вони можуть відбуватися природним шляхом, але можуть бути і насильницькими. Насильницьке нав'язування однієї культури іншій неминуче викликає відторгнення і подальший негативний розвиток подій – надмірне підкреслення власної самотності, історичної пам'яті, мови. За таких обставин етнічна культура внутрішньо перебудовується. Починають виникати різні об'єднання, угруповання, такі як польське, німецьке, єврейське, вірменське товариства тощо, які ведуть боротьбу за свою національну (етнічну) культуру. Усі ці товариства, прагнучи зберегти свою національну культуру, створюють недільні школи, вимагають побудови відповідного культового закладу тощо. Саме це ми спостерігаємо зараз у західноукраїнському регіоні.

Етнонаціональні фактори здійснюють вплив на людину, зокрема на формування її ціннісних орієнтацій. Будь-яка людина є громадянином, представником свого народу, але суспільство і держава повинні бути насамперед етнонаціональними, перш ніж стати політичними утвореннями. Внутрішньонаціональна консолідація, міжетнічна комунікація через діяльність конкретних індивідів є базовими факторами і формування держави. А для того, щоб об'єднати народ, потрібно насамперед здолати ті стереотипи, які перешкоджають єдності суспільства.

У процесі глобалізації кожна етнічна меншина обирає свою орієнтацію: або на мовну та культурну інтеграцію з більшістю, або на окреме існування. Особливий вплив на цей процес має історичний досвід взаємин певної етнічної меншини та титульної нації, а також ставлення більшості до представників етнічних меншин. Якщо титульна нація свою політику спрямовує на культурне та мовне «поглинання» етнічних меншин, розвиваються тенденції на збереження національної ідентичності та відокремлення національного, культурного розвитку аж до політичного.

В основі етнічної єдності лежить усвідомлення наявності кровних зв'язків між групами людей, що утворюють етнос (історично складена на певній території сукупність людей, яка характеризується спільними особливостями культури, самосвідомістю і спільною господарською діяльністю) [3, 586]. Саме на території Західної України переважає національна спадковість і екзогенне оновлення, яке виникло під впливом чи навіть тиском з боку влади. Це і створювало своєрідну взаємодію етнічних культур. Так, наприклад, вірмени, щоб створити краще майбутнє для своїх дітей, одружувалися з росіянами чи українцями, що давало можливість змінити національність дітей. Те саме можна сказати і про інші етнічні групи (німців, болгар, євреїв та ін.). Після здобуття Україною незалежності частина населення, яка проживає на території Івано-Франківщини, почала повертати свою національну ідентичність, що також викликало певну нестабільність у громадянському суспільстві.

Серед умов, за яких відбувається формування негативних проявів в міжетнічних відносинах, слід виокремити втрату національної самобутності та системну соціальну кризу в суспільстві, яка призводить до втрати психологічної стійкості і формує почуття національної приниженості або образи. Яскравим підтвердженням цієї тези може слугувати приклад з життя галицьких караїмів. Із XIII ст. у м. Галичі Івано-Франківської області живуть караїми – народ, тюркський за походженням і юдейський за вірою, що абсолютно не характерно для даної місцевості. Дві війни минулого століття, епідемії хвороб, політика атеїзму, міграція людей призвели до того, що зараз тут залишилися тільки дві літні караїмки – останні в Галичі. У місті збереглася назва вулиці – Караїмська, тут є музей караїмської історії і культури, де зберігаються речі, яких уже немає в побуті. Але, як ми переконалися, від спілкування з «чужими» караїмки відмовляються, посилаючись на вік і хвороби. Про їхнє повсякденне життя ніхто не хоче знати, згадують про них хіба що в переддень якихось фольклорних заходів. Директор музею розповідає, що селилися вони купно, користувалися всіма привілеями міщан, більше дбали про освіту дітей, хоча займалися і господарством, а

ось одружувалися тільки зі своїми, щоб не асимілюватися. Тут можемо говорити про етнічну інтолерантність – повне неприйняття, небажання підтримувати будь-які контакти, негативне ставлення до представників певної національності. Однак доводиться із сумом констатувати, що в результаті такої соціальної поведінки галицькі караїми не тільки не вберегли своєї культури, мови, звичаїв, своєї національної самобутності, а й не зберегли себе як національну меншину.

Отже, український народ повинен усвідомлювати можливість виникнення конфліктів, своє місце в суспільстві. В умовах глобалізації етнонаціональна політика України є загалом важливою складовою частиною гуманітарної політики держави. Зміцнення української державності можливе лише за умови створення сприятливих умов для розвитку всіх етнічних спільнот, оптимального врахування їхніх інтересів. А в основі порозуміння етнічних і національних спільнот лежить зміцнення міжетнічних зв'язків, що в свою чергу є важливим фактором побудови громадянського суспільства в сучасній Україні.

1. Національний склад населення України та його мовні ознаки. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. – К., 2003. – С. 14.
2. Українське суспільство 1994–2008: моніторинг соціальних змін. – К., 2008.
3. *Євтух В. Б.* Міжнаціональні відносини і національні меншини України: стан, перспективи / За ред. Р. Чілачави. – К., 2004.